

דף שבועי

בס"ד

פרשת מסעי, תשפ"ב, מספר 1480

על הענקת נכסי דלא נידי על ידי אב לבנותיו (עיון בשלושה כתובים מהמקרא)

יוסף פליישמן

אולם "שמו" שהוא מהותו המטפיזית ממשיך להתקיים בעולמנו בתנאים מסוימים.

למרות שלפי פשוטו של מקרא, החוק החדש מתייחס ל"כל בת יורשת נחלה", כלומר שדין זה נקבע לדורות, חכמים דרשו אותו בדרך המצמצמת מאוד את זמן תחולתו וקבעו: "דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה".

מהו ההיגיון בצמצום דין התורה רק לדור שבו הוא ניתן? רמב"ן בביאורו לפסוק ז משיב לבעיה עקרונית זו. לדעתו, תלונתם של ראשי האבות משבט מנשה נגעה רק לחלוקת הארץ לאחר כיבושה, שאמורה הייתה להסתיים לאחר שנים ספורות. לו נישאו בניתיים בנות צלפחד לבני שבטים אחרים, הייתה החלוקה הראשונה של נחלת שבט מנשה נפגעת באורח שאינו ניתן לתיקון. כמו כן, לו הייתה התופעה של בנות יורשות נחלה, הנישאות מחוץ לשבטן, תופעה רווחת בכלל שבטי ישראל, הייתה משתבשת לגמרי החלוקה המקורית של הארץ לשבטים, ואת זאת רצתה התורה למנוע.

אחרי שהארץ נחלקה לשבטים ונקבעו הגבולות בין השבטים השונים (יהושע יח-יט), התפוגג החשש שנחלה תיסוב ממטה למטה, שהרי גבולות השבט נקבעו כבר בחלוקת הארץ, ואין בכוחה של בעלות היחיד להפקיע את ריבונותו של השבט על שטחי נחלתו. לפיכך, אם בעתיד תינשא בת יורשת לבן שבט אחר, ובניה, שיהיו בני השבט האחר, יירשו את נחלת אימם, ייחשבו הבנים לבעלי נחלה פרטית בתוך נחלה שבטית שאינה נחלת שבטם, וכך יישארו תמיד.

נעיינ עתה בסיפור נוסף שעניינו ירושת בנות בנכסי דלא נידי של אביהן. עכסה בת כלב דרשה לקבל מנחלת אביה נכסי דלא

חמש בנות צלפחד לא רצו להסכים לחוק הירושה התקף, הקובע שבנות אינן יורשות בנחלת אביהן, וגרמו לכך ששם אביהן לא ייגרע. התורה מספרת על בנות צלפחד החכמות:

וּתְקַרְבַּנָּה בָּנוֹת צֶלְפָּחַד בֶּן חֲפֹר בֶּן גִּלְעָד בֶּן מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפַּחַת מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בָּנֹתָיו מִחֲלָה נָעָה וְחִגְלָה וּמִלְכָּה וְתַרְצָה. וַתַּעֲמִדְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וּלְפָנֵי אֱלֹהֵי הַכֹּהֵן וּלְפָנֵי הַנְּשִׂאִים וְכָל הָעֵדָה פָּתַח אֱהֹל מוֹעֵד לֵאמֹר. אֲבִינוּ מֵת בְּמִדְבָר וְהוּא לֹא הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנוֹעֲדִים עַל ה' בְּעֵדַת קָרַח כִּי בַחֲטָאוֹ מֵת וּבָנָיִם לֹא הָיוּ לוֹ. לָמָּה יִגְרַע שֵׁם אֲבִינוּ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֶּן, תִּנְּה לָנוּ אַחֲזָה בְּתוֹךְ אַחֵי אֲבִינוּ. וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה'. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. כֵּן בָּנוֹת צֶלְפָּחַד דְּבַרְתָּ, נָתַן תִּתֵּן לָהֶם אַחֲזַת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אַחֵי אֲבִיהֶם וְהִעֲבַרְתָּ אֶת נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן (במ' כז:א-ז).

לאחר שבנות צלפחד הציגו את הרקע לתביעתן, הן הדגישו את טענתן העיקרית: לפי חוקי הירושה הקיימים שם אביהן ייגרע, דהיינו, ייעקר מתוך משפחתו ומעמו, שכן נחלתו שלו בארץ לא תעבור בירושה לצאצאים ישירים שלו, אלא תחולק בין קרוביו שאינם צאצאיו, בשל חוקי הירושה המכירים רק בירושתם של זכרים! לכן הן תובעות במפגיע: "תִּנְּה לָנוּ אַחֲזָה בְּתוֹךְ אַחֵי אֲבִינוּ" (במ' כז:ד).

למונח "שם" במקרא יש מספר משמעויות קרובות, אך החשובה לענייננו היא ש"שם" הוא הממשיך את קיומו של האדם גם לאחר מותו. לפי תפיסה זו, האדם אמנם חדל להתקיים באופן פיזי אחרי מותו,

* פרופ' יוסף פליישמן הוא פרופסור אמריטוס במחלקה לתנ"ך, בר-אילן.

הידיעה שאיוב העניק לבנותיו "נחלה בתוך אחיהם" היא חלק מתיאור שיקומו המופלא. פסוקים יג-טו משקפים אופטימיות. הציפייה למותו של איוב אינה יכולה להיות רכיב בתמונה אופטימית ומופלאה זו. לא סופר כאן שהאב הוריש את רכושו לפני מותו לשבעת בניו ולשלוש בנותיו. ההענקה לבנות נעשתה מאה וארבעים שנה לפני מותו, ואין כל רמז שהנתינה קשורה לתחושת האב שעליו לעשות כך בטרם ימות. לכן הענקת הנחלה לבנות אינה קשורה להכנותו של האב לקראת מותו.

ציון שמן של הבנות ויפיון והידיעה על הענקת הנחלה לבנות רומזים, ככל הנראה, לכך שהאב נתן להן את הנחלה כנדוניה. יכולתו לתת לבנותיו "נחלה בתוך אחיהם" משמשת אינדיקציה לכך, ששיקומו של איוב כלל גם את השבת עושרו הרב. עתה הוא יכול היה להרשות לעצמו לתת לבנותיו נחלה, ויש לכך חשיבות רבה בנישואין ראויים עם בני מעלה והון.

איוב, האב העשיר, אשר עלה מבור תחתיות שוב לרום המעלה, היה רשאי על פי הדין הרווח להעניק לבנותיו נכסי דלא נידי כנדוניה. עם זאת, חשוב מאוד להדגיש שרכוש זה אינו אמור להישאר בבעלות הבנות. הבעלים הפוטנציאליים שלו הם בני הבנות, נכדיו של איוב, שירשוהו לאחר מות האם. איוב נהג אפוא ככל הנראה על פי הדין המקובל; הוא לא העביר לבעלות בנותיו חלק מנכסיו, שכן יש לו בנים והם אשר יירשוהו אחרי מותו על פי חוקי הירושה. הענקת נחלה לבנות "בתוך אחיהם" רומזת אפוא לתקוותו של איוב לראות בני בנים ובנות. ואכן, הפסוק הבא מספר "וַיֵּרְאֵה אֶת בְּנָיו וְאֶת בְּנֵי בְנָיו אַרְבָּעָה דְרוֹת" (שם: טז).

ניידי: "וַיִּתֶּן לָהּ אֶת גְּלוֹת עֲלִיּוֹת וְאֶת גְּלוֹת תַּחְתִּיּוֹת" (יה' טו: טז-יט; שו' א: יב-טו), אף על פי שלכלב היו גם בנים, כפי שניתן ללמוד מרשימות היחס שבדה"א ב: מב-מט. כאמור, לפי חוקי הירושה בישראל, הבת אינה יורשת בדרך כלל נכסי דלא נידי בנחלת אביה, אך מאחר שעכסה הייתה מאוכזבת מהנדוניה שקיבלה מאביה עת נישאה לעתניאל, היא נהגה בחוכמה ובעורמה, ועשתה כל אשר לאל ידה כדי לקבל מאביה תוספת נדוניה ראויה יותר מזו שכבר קיבלה ממנו. במסגרת הענקת הנדוניה היה כלב רשאי לתת לה גם מקרקעין, כפי שביקשה.

דעה זו מתבססת על אנלוגיות משמעותיות שיש בין העקרונות המשפטיים בחוקי המזרח הקדום לבין החוק היהודי הקדום (במשפט העברי) הנוגע לבעלות על הנדוניה ולירושתה.

במשפט המקראי אין חקיקה באשר לנדוניה. הנדוניה, שיש לה חשיבות חברתית ומשפטית, נזכרת במקרא לעיתים נדירות, ומאזכורים אלה לא ניתן לדעת מה היו הכללים המשפטיים בעניינה. הסיבה למיעוט אזכורי הנדוניה במקרא נובעת, ככל הנראה, דווקא ממרכזיותה ומחשיבותה, ועל כן ניתן היה לסמוך על הידע המוקדם של הקוראים או להסתפק ברמיזות בקשר אליה.

למרות העובדה שהמשפט המקראי כמעט ואינו נדרש למוסד הנדוניה, נראה לנו שניתן להניח בסבירות גבוהה למדי שהחוקים שרווחו במזרח הקדום, ושכמותם נכללו במשנה, בתוספתא ואף בתלמודים, נהגו גם בישראל המקראית.

לא רק עכסה קיבלה נדל"ן מאביה. גם בנות איוב קיבלו מאביהן נכסים שאינם מטלטלין. כשם שעכסה קיבלה מקרקעין מאביה במסגרת סמכותו להעניק לה זאת כנדוניה, כך קיבלו גם בנות איוב "נחלה בתוך אחיהם" כנדוניה (איוב מב: טו).

הידיעה שאיוב האב נתן לשלוש בנותיו "נחלה בתוך אחיהם" סופקה לקורא אחרי סוספר שמעמדו של איוב שוקם. נולדו לו שוב שבעה בנים ושלוש בנות; ציון שמן של הבנות (שם: יד) המורה על ייחודן, והודגש יופיו המיוחד: "וְלֹא נִמְצָא נָשִׁים יְפוֹת כְּבָנוֹת אִיּוֹב בְּכָל הָאָרֶץ" (שם: טו). אחרי הענקת הנחלה לבנותיו חי איוב עוד מאה וארבעים שנה, וזכה לראות ארבעה דורות של צאצאים (טז), ומת "זָקֵן וְשָׁבַע יָמִים" (שם: יז).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2> כתובת דוא"ל של dafshv@mail.biu.ac.il ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל. הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף